

Jafarzadeh, M. (2020). Berawirdeka dengnasî di navbera kurmançîya Xorasanê û kurmançîya bakurî da. *Folklor û Ziman*, 1(2),123-134.

Wergirtin/Received: 2020-08-15

Qebûlkirin/accepted: 2020-09-18

ORCID: 0000-0002-0942-6425

BERAWIRDEKA DENGNASÎ DI NAVBERA KURMANCÎYA XORASANÊ Û KURMANCÎYA BAKURÎ DA

Mehdi Jafarzadeh*

Kurte

Ev xebat dixwaze kurmançîya Xorasanê, bi kurmançîya standard ya bakurî ve bide ber hev û analîz bike. Kurdên Xorasanê bi devoka kurmançîya bakurî diaxivin. Kurdên wê herême li du parêzgehên Xorasanê Bakurî û Xorasanê Rezewî niştecih bûne. Li gor texmînên nefermî nifûsa kurdên wê herême ji milyonek kesî zêdetir e. Li vê herême gelek etnîk wekî kurd, tat, faris, tirk, lor, tirkman û belûç dijîn. Wisa xuya ye ku piraniya van etnîkan ji deverên din hatine û li Xorasanê bi cih bûne. Pirrengîya etnîkî di herême da hin bandor li ser zimanê kurdî danîne. Ev xebat dê nîşan bide bê ka guherînên dengnasîyê bi çi rengî di kurmançîya Xorasanê da pêk hatine.

Bêjeyên Sereke: Dengnasî, zimanê kurdî, kurdîya kurmançî, kurmançîya Xorasanê

A PHONOLOGICAL COMPARISON OF KHORASAN AND NORTHERN KURMANJI

Abstract

The aim of this study is to compare the Kurmanji of Khorasan with standard north Kurdish (standard Kurmanji). The dialect of Khorasani Kurdish is north Kurdish (Kurmanji). The Kurds of Khorasan live mainly in the two district, Northern and Razavi Khorasan. The total number of the Khorasani Kurds can be estimated almost one million. This region, is characterised by a large ethnic diversity; Kurds, Baluches, faris, Lors, Turks, Turkmens, etc. , though most of them have appeared here as a result of migration from other areas. The mixture of population in the region had some effect on Kurdish dialect that is spoken in that area. This study will focus on the phonological changes of kurmanji dialect of the Khorasani Kurdish.

Keywords: Phonology, Kurdish Language, North Kurdish (Kurmanji), Khorasani Kurmanji

* Lêkolerê serbixwe, Almanyayê. E-mail: jafarzade.me@gmail.com

Destpêk

Li bakurrojhilatê Îranê li ser sînorê Îran û Tirkmanistanê herêmek heye ku navê wê Xorasan e. Parek ji gelê kurd li wir dijî ku diyalakta wan kurmançiya bakurî ye. Nifûsa kurdên Xorasanê ji milyonekê zêdetir e û ew li ser sînorê Îran û Turkmanistanê hatine bicihkirin. Ali Madîh di lêkolîneka xwe da hejmara gundên kurdan li herêma Xorasanê wekî 696 gundan destnîşan dike (2007, r. 1) ku helbet hejmareka zêde ji kurdên wir li bajarên Meşhed, Qoçan, Çinaran, Farûc, Şîrwan, Bujnord, Esferayên, Deregez, Kelatê Nadir, Lâîn, Mane-Similqan û Aşxaneyê dijîn (Shekofteh, 2008).

Di erdnîgarîya Xorasanê da gelek komên etnîkî yên din jî wekî belûç, lor, tirkman, azerî, ereb, faris û tat dijîn (Oberling, 2008) Ji ber hebûna komên etnîkî yên cihêreng û pirrengîya çandî li wê herêmê, zimanê kurdên wir jî hin guherîn tê da çêbûne. Helbet ev pîrziimanî û pîrçandî zêdetir di nava bajarên wê herêmê da xwe nîşan dide. Gundên kurdan li herêma Xorasanê teqrîben yekdest in yanî di piraniya gundên kurdan da tenê kurd dijîn. Li gor zanista zimannasîyê kontakta zimanî (language contact) dikare bibe sedema guherînên zimanî, ziman dikarin têkevin bin tesîra hevûdin. Dikarin ji hev bêjeyan deyn bikin û heta di demeka dirêj da guherînên fonetîk jî di sirûştta zimanên di kontaktda dikare bihê dîtin (Muriel Norde, Bob da Jonge, 2010, r. 13). Ev guherîn jî bi şêklên curbicur dikare bihê dîtin, li hin herêman, ev guherîn bi awayekê rêzimanî (bêjesazî û hevoksazî) pêk hatîye û li hin deveran ev guherîn zêdetir ji hêla leksokolojîyê ve dihê dîtin lê tiştê ku mirov dikare kêmezêde li hemû herêman yeksan bibîne diyardeya guherîna dengnasîyê (fonolojîyê) ye. Li gor xebata meydanî li herêma Xorasanê mirov rastî awayên curbicur ji guherînan dihê.

1. Dengnasî (Phonology)

Dengnasî (phonology) ku ji du peyvan, fonem (unîta dengî) û logy (zanist), pêk dihê, rêzimana denga pêk dihîne (hb. r. 319) Fonem hêmanek girîng di kîte û bêjeyê da ye, herwisa fonem maneya bêjeyan ji hev cuda dike, li gor cihgirtina di nava bêjeyê da ew jî diguhere û ji dengên berî xwe û piştî xwe bandorê werdigire.

1.1. Fonem (Phoneme)

Fonem yekîneya binyadî ya dengî di dengnasîyê da ye. Ku her fonemek temsîlfiyeta dengêkî dike (Haden&Elgin, 1973, r. 21) Hejmara foneman di zimanê kurdî da zêde ne lê di alfabeya kurmançî ya Bedîrxanî da tenê 31 tîp hatine bicihkirin, ji bo hin dengên hilmandî û nehilmandî tenê tîpek hatîye bikaranîn, tevî ku ew du dengên ji hev cuda ne yan ew du fonem in û dikarin maneya bêjeyê biguherînin. Li mînakên jêrê dihê dîtin:

Kar (xebat)

Kar (bizinê biçûk)

Di mînakên jorê da dengê /k/yê wekî fonem dihê dîtin û tevî ku nivîsîna du bêjeyan yek e lê dihê dîtin ku maneya bêjeyan bi guherîna foneman hatîye guhertin.

1.2. Alofon (Allophone)

Alofon wekî varyanta fonemê dihê naskirin û bi guherîna alofonan maneya bêjeyan nayê guhertin. Wekî nimûne dengê wekî /a/yê di bêjeyeka wekî “*baran*”ê da li gor devokên herêmî dikare bi awayên curbicur bihê bihîstin, forma wê ya binyadî heman /a/yê ye lê ev guherteyên curbicur ku girêdayî devokan in wekî alofon dihên naskirin (Fromkin, Rodman & Hyams, 2011, r. 232)

Wekî mînak dengê /û/yê di nava devokên kurmançî da bi çend awayan dihê bihîstin yanî çend alofonên dengê /û/yê hene:

- [û] wekî dûr [dûr] di piranîya devokên kurmançî da
- [y] wekî /û/ ya tirkî, di devoka Colemêrgê da, wekî dûr [dyr/dûr]
- [uî/wî] di hinek devokên behdînî da, wekî dûr [dwîr]
- [î] di devoka duhokî da wekî dûr [dîr]

Termên li jorê, di beşa dengnasîyê da zêde dihên bikaranîn û ji bo têgihîştina hemû cureyên dengan û guherteyên wan pêwîst in. Dema mirov bala xwe bide ser dengnasîyê û armanca dengnasîyê, kêmasîyên alfabe yê zelaltir dihên ber çavan. Mînak li vir alfabe ya kurdî ya Bedirxanî hemû dengên kurdîya kurmançî di nava xwe da nahewîne. Bedirxanî hin fonemên nêzî hev wekî tîpekê dîtine û tenê tîpeka alfabe yê ji bo wan terxan kirîye. Helbet ji bo mijarên zimannasîyê û nivîsîna bi awayekî navnetewî alfabe yê standard bi navê IPA (International Phonetic Alphabet) li dinyayê heye. Lê ji ber ku ev xebat bi zimanê kurdî ye û alfabe ya Bedirxanî teqrîben di nava kurmançan da dihê naskirin loma li vir ji bo transkrîpsiyona dengan û mînakan ev alfabe hatîye bikaranîn.

Hemû dengên zimanî dikevin nava du kategorîyan: dengdêr (vowel) û dengnedêr (consonants).

1.3. Dengnedêr (Consonant)

Dengnedêr ev deng in ku ji bo bilêvkirina û derbirîna wan asteng hene. Yanî bi hêsanî nahên bilêvkin. Ji bo bilêvkirina wan dengan pêwîstî bi dengdêran heye.

Wekî mînak dengê /b/yê bi xwe dengnedêr e eger mirov bixwaze wî dengî bi lêv bike jê ra dengdêrek lazim e, yanî divê dengdêrek li ber wî dengî bihê danîn ku mirov bikare wî dengî bilêv bike.

1.4. Dengdêr (Vowel)

Dengdêr ev deng in ku ji bo bilêvkirina wan ti asteng di jêderka wan da nîne. Dengdêr bi xwe li ser du grûban dihên dabeşkirin: dengdêrên kurt, dengdêrên dirêj.

2. Dengnasîya Kurmancîya Xorasanê (Phonology)

Alfabeya kurmancî ya latînî ji 31 tîpan pêk hatîye ku 8 ji wan tîpan dengdêr (vowel) û 23 jî dengnedêr (consonants) in (Bedirxan, 2002, r. 12) Ev alfabe bi rêya *Hawarê*¹ hatîye berbelavkirin. Tevî ku hemû dengên kurdîya kurmancî jî nahewîne lê dîsa jî bi piranî li ser wê lihevkerinek çêbûye (Shojai, 2000). Li devera Xorasanê jî li gel ku alfabe ya fermî ya Îranê farsîya bi tîpên erebî ye, lê bi awayekî nefermî alfabe ya latînî ya kurmancî jî dihê bikaranîn. Li herêma Xorasanê heta niha ji bo nivîsîna kurmancî, sê cure alfabe hatine bikaranîn; alfabe ya farsî, alfabe ya kurdîya soranî, alfabe ya kurdîya latînî ya Celadet Bedirxan. Hin pirtûk jî bi herdu alfabeyan (erebî- soranî û latînî-kurmancî) jî hatine çapkirin² (Jafarzadeh, 2017)

Li vir guherînên dengê li devera Xorasanê dê bihên destnîşankirin û bi awayekî giştî ev guherîn bi mînakan bihên zelalkirin ku helbet li vir guherîna dengê li ser du kategorîyên dengnedêr û dengdêran hatîye dabeşkirin.

1.1. Pevguherîna dengnedêran

Li gor alfabe ya ku Mîr Celadet Bedirxan di kovara *Hawarê* da ji bo kurdî bi kar anîye, hin deng hene ku di alfabe ya da cih negirtine. Rêjeya bikaranîna wan dengê kêm e lê dîsa jî di nav axavtinê da dihên bihîstin. Ev deng di zimannasîyê da wekî dengên nehilmandî (unaspirated) dihên pênasekirin (Hayes, 2009, r. 125) Çar dengên /k/, /t/, /p/, /ç/yê di alfabe ya Bedirxanî da ji bo dengên nehilmandî û

1 Kovara *hawarê* sala 1932ê heta sala 1957ê hatîye weşandin.

2 Wek mînak çend nimûne ji van pirtûkan ev in: Hesen Roşan, *Çîksay*, Meşhed, Neşr-i Şamlû, 2011; Yehya Elewîferd, *Şelpe û Sêv*, Qom: Emû Elewî, 2012; Feramerz Rostemî, *Yêksed Sêxiştî-i Kurmancî*, Suxenguster, Meşhed, 1384; Umîd Demirhanî, *Taybetîyên kurmancîya Xorasanê* kovara *Zend* h. 20, 2013, r. 68-74.

Herweha, Ergin Opengin jî di meqaleyeka xwe da behsa van dengên dike û dibêje ku, ji ber kêmbûna barê zimanî (functional code) yê hin foneman, gelekî asayî ye ku ew fonem di alfabe ya da nehên nîşandan. *Bin*. Ergin Opengin, *Pirsên Rênivîsa Kurmancî: pêdaçûnek rexneyî li ser rêbera rastnivîsînê ya Mistefa Aydoğan*, Derwaze, Vol 1. Stenbol, 2017. r. 187.

hilmandî (aspirated) bi awayekê wekhev hatine bikaranîn tevî ku ev deng fonem in û dikarin maneya bêjeyan biguherînin³ (Haig, 2004, r. 12) Ev çar dengên ku li jorê hatin dîyarkirin di kurmancîya Xorasanê da jî hene û li gor guherîna wan foneman (hilmandî û nehilmandî) maneya bêjeyan jî diguhere.

Çar fonemên navbirî

- a. *kar*: îş (hilmandî), *kar*: karik (nehilmandî)
- b. *ta*: nexweşî (hilmandî), *ta*: bendik (nehilmandî)
- c. *par*: beş (hilmandî), *par*: sala borî (nehilmandî)
- d. *çeng*: pence (hilmandî), *çeng*: bask (nehilmandî)

Di alfabeye navnetewî ya fonetîk (IPA) da ku di zimannasîyê da dihê bikaranîn ji bo dengên hilmandî (aspirated) [h] tîpa “h”ya biçûk li ser tîpa hilmandî datînin. Bi vî rengî yanî ji bo *kar* dibêjin: [k^har], ji bo *par* dibêjin: [p^har], ji bo *çeng* dibêjin: [ç^heng], ji bo *talan* dibêjin: [t^halan]. Thackston ji bo dîyarkirina dengên hilmandî û nehilmandî alfabeya IPA bi vî rengî bi kar anîye (Thackston, 2006, r. 4):

Ji bo dengên hilmandî [h] li ser tîpan zêde kirîye

Ji bo dengên nehilmandî [ʔ] li ser tîpan zêde kirîye.

Di mînakên (1 a,b,c,d) yê da dihê dîtîna ku *dengên hilmandî û nehilmandî* du fonemên ji hev cuda ne yanî maneguhêr in û bi guherîna wan, maneya bêjeyan jî hatîye guhertin. Ev yek di devoka Xorasanê da weha dihê dîtîna. Helbet di vî warî da devoka Xorasanê û kurmancîya bakurî wekî hev in.

Guherîna dengên bi xwe beşek ji zimannasîya dîrokî (historical linguistics) ye. Dema mirov bixwaze behsa guherînanê dengên bike pêwîst e bi awayekî dîyakronîk (diachronic) û berawirdî li guherîna dengên binêre (Hayes, hb, r. 125) Ji ber vê yekê daneyên zêdetir pêwîst in û nivîsên ji serdemên cihêreng. Helbet li vir hewl hatîye dayîn ku vekolîna zimanê herêma Xorasanê bi awayekî wesfî bihê pêşkêşkirin.

3 Herweha, Ergin Opengin jî di meqaleyeka xwe da behsa van dengên ku di dibêje ku, ji ber kêmbûna barê zimanî (functional code) yê hin foneman, gelekî asayî ye ku ew fonem di alfabeyê da nehên nîşandan. *Bin*. Ergin Opengin, Pirsên Rênivîsa Kurmancî: Pêdaçûnek rexneyî li ser rêbera rastnivîsînê ya Mistefa Aydoğan, Derwaze, Vol 1. Stenbol, 2017. r. 187.

3. Guherîna dengên /v/ û /d/yê⁴.

a. *Lawî paşê verdekevi ser qesrê xwe.* (KX⁵) → Lawê padişêh derdikeve ser qesrê xwe. (KB⁶)

b. Verxistin(KX) → Derxistin (KB)

A. Di kurmançîya Xorasanê da gelek caran di daçekan da dengên /b/ yê bi /w/ û /y/yê ra dihên guhertin.

a. *Fikrek we/ye halê me bikin.* (KX)

Fikrekê **bi** halê me bikin. (KB)

b. *Ye xewn dewîni ku ta heft salan paşati le henî...* (KX)

Di xewna xwe da dibîne ku heta heft salan paşatî li enî ... (KB)

c. *Hinek we/ye xwe dexwinî.* (KX)

Em hinekî **bi** xwe dixwin. (KB)

(4) Dengê /h/yê di destpêka hin bêjeyan da wek xwe maye:

a. *Henîşk* (KX) → Enîşk (KB)

b. *Henî* (KX) → Enî (KB)

c. *Hanîn* (KX) → Anîn (KB)

d. *Havîtin* (KX) → Avêtin (KB)

e. *Herd* (KX) → Erd (KB)

4 Malmîsanij jî, di pirtûka xwe ya bi navê *Kürtçede ses deşîşimi* da behsa guherîna dangan di dîyalektên kurdî da dike û herwisa guherînên di nava dîyalektekê da û guherteyên wan jî destnîşan dike. Di rûpela 30 ya heman pirtûkê da çend nimûne ji guherîna dengên /d/ û /b/yê di navbera kurmançî û zazakîyê da dike. Di rûpela 52ê ya heman berhemê da guherîneka din di navbera kurmançî û zazakî da destnîşan dike ku li wir dengên /v/ û /b/yê pev guherîne.

Kurmançî: Derî. Zazakî: Ber.

Kurmançî: Bêje. Zazakî: Vaje.

Niha mirov bala xwe bide ser guherînên dangan, ka çawan di navbera **d** û **v** da guherîn pêk hatîye. Tiştek bi vî rengê dikare bihê texmînkirin ku dengê /d/yê pêşîyê bûye /b/yê di qonaxeka din da wekî (8a) dengê /b/yê veguhezîye ser v.

Der→ber→ver, (derketin→verketin)

bin. M. Malmîsanij, *Kürtçede Ses Deşîşimi*, Vate, Stenbol 2013. r. 30.

5 Kurmançîya Xorasanê

6 Kurmançîya Bakurî

(5) Dengê /d/yê di hin peyvan da dibe /t/:

- a. **Diînim** (KB) → *tînim* (KX)
- b. **diavêjim** (KB) → *tavêjim* (KX)
- c. **dihêm** (KB) → *têm* (KX)
- d. **dixim** (KB) → *têxim* (KX)

(6) Guherîna /b/ bi /w/yê di devoka kurmancîya bakurî da jî wek li Meletî, Semsûr, Mereşê heye. Di kurmancîya Xorasanê da jî bi vî awayî ye:

- a. Ji karê xwe kêfxweş **bû**. (KB)
- b. Le karê xe kêfxaş **wû**. (Meletîya)
- c. *Je karê xwe xoşhal wû*. (KX)
- d. xerîw (KX) → xerîb (KB)
- e. xeraw (KX) → xerab (KB)

(7) Hebûna dengê di navbera /x/ û /q/yê da ku di hin bêjeyan da xuya dike ku ev deng zêdetir nêzî dengê /x/yê ye.

- a. *Aşiqî/ê keçikê wûye*. (KX)
- b. Aşiqî keçikê bûye. (KB)
- c. wexm (KX) → weqf (KB)

(8) Guherîna dengê /b/ bi /v/yê.

- a. *Ez devêjim*. (KX) → Ez dibêjim. (KB)

(9) Guherîna dengê /w/ û /v/yê.

- a. Pezê me wenda bûye. (KB) → *Pezê me venda bûye*. (KX)
- b. vexm → *weqf*

(10) Guherîna dengê /d/ û /y/yê. Gelek caran dengê /d/yê ya ku di lêkeran da dema niha çêdike bi /y/yê ra dihê guhertin.

- a. *yekevi* → dikeve
- b. *yewîni* → dibîne

Parçeyekî van mînanan herwisa mirov dikare di çîrokekê ji herêmê da bi vî rengî bibîne:

“... yekevi (**dikeve**) yewîni (**dibîne**) baxek e baxek e ye bin zemînê wa ku hûşê yêkê tere ku tikevî vî baxa, va tere le penêk xwe veyeşêri (**vedişêre**) yewîni (**dibîne**) ku keçikek kitawek le wer e yexwîni (**dixwîne**) ye vî, yêk je der da kete orta vî baxa ningî xwe yekullê...”⁷

Ev nimûneyên berçavkirî hertim durist nînin, gelek caran jî dengê /d/yê wekî xwe dimîne û tu guhertin tê da çênabe.

a. Mînak: *Ez kar dekim.* (KX)

Li vê mînakê ji ber ku tîpa dawî ya bêjeya /kar/, /r/ dengnedêr e, piştî wê /d/ di destpêka *dekim* da wekî xwe maye. Lê guhertina /d/yê bi /y/yê gelek caran wekî kelijînê pêk dihê. Mînak eger tîpa dawî ya bêjeya berî bêjeyekê, dengdêr be, wê çaxê şansa kelijîna dangan heye û ihtimalen dengê /d/yê diguhere û dibe /y/.

b. *Yekevi yewîni.* (KX)

Dikeve dibîne. (KB)

c. Kitawek le wer e yexwîni. (KX)

Kitabek li ber e dixwîne. (KB)

d. Radewi yekevi. (KX)

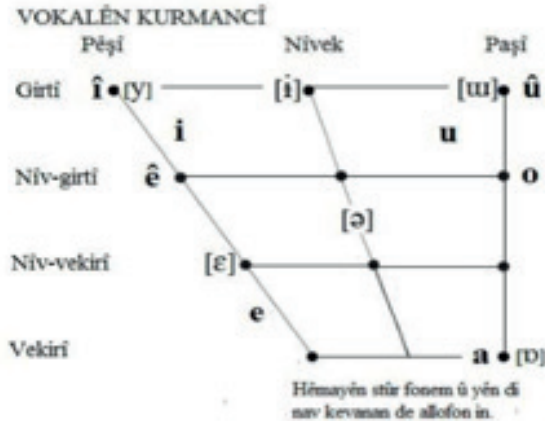
Radibe dikeve. (KB)

Wekî ku mînak û dane nîşan didin, guherînên dengnedêran heta radeyekê dîyar bûn, li vir tenê armanc ew e ku guherîn werin qeydkirin û xuyakirin. Ev mînakên ku guherîn di wan da hatîye tesbîtkirin bi awayekî rêzikî (bi qaîde) nînin, yanî hertim di nava axaftinê da ev guherîn bi heman awayî çênabin.

7 Parçeyek ji çîroka Qere-Noker, bin. Jafarzadeh, M. (2017). Analîza kurmancîya Deregeza Xorasanê li gorî hêmanên zimannasîyê. Teza masterê ya çapnekirî.

1.2. Dengdêr û pevguherîna dengdêran

Tîpên dengdêr di kurdî da 8 in ku ji wan 3 dengdêr kurt û 5 dengdêr dirêj in (Bedirxan, 2002, r. 12).

Cedwela 3: Dengdêrên kurdî û cihê bilêvkirina wan. ⁸

Wekî ji tabloyê jî dîyar dibe dengdêr di kurmancî da bi vî rengî ne;

Dengdêr (Vowel): a, e, ê, i, î, o, u, û

Dengdêrên kurt (short vowels): i e u

Dengdêrên dirêj (long vowels): a ê î o û

Di kurmancîya Xorasanê da guherîna dengdêran jî heye, li gor kurmancîya bakur hin taybetmendiyên kurmancîya Xorasanê hene ku dê li jêrê bihên ravekirin.

(11) Guherîna dengê /î/ û /e/yê di pêşdaçekan da:

a. Ez je êş têm (KX)

Ez ji êş têm. (KB)

b. Le mala me mîvan hene. (KX)

Li mala me mêvan hene. (KB)

Di (11 a, b) da dîyar dibe ku di kurmancîya Xorasanê da li cihê „li û „ji“yên pêşdaçekên kurmancîya bakurî da, **le** û **je** dihên bikaranîn.

⁸ Ev cedwel ji notên Behruz Shujai yên zanîngeha Artukluyê hatîye girtin. Ji bo parvekirina van notan ez careka din spasîya birêz Shujai dikim.

(12) Guherîna dengê /a/ û /e/yê di paşdaçekan da.

- a. *Va jî tê ye qêzê ra yeyêji.* (KX) → Ev jî dihê bi qêzê ra dibêje. (KB)
- b. *Xani ye ser te wa bikevi.* (KX) → Xanî bi ser te da bikeve. (KB)

(13) Guherîna dengê dawîya lêker yan navdêran; /i/ û /î/ dihên guhertin.

- a. *Hêstirê mi balgî şil kir.* (KX) → Hêstirên min balgî şil kir (KB)
- b. *Sa xwe ra xani çêkirîye.* (KX) → Ji bo xwe xanî çêkirîye (KB)

(14) Guherîna dengê /e/ û /î/yê di dawîya lêker yan navdêran da. Helbet dengê /e/ di dawîya lêker yan navdêran da dikare wekî dengê /i/ yan /ê/yê bihê bihîstin ku zêdetir nêzî dengê /i/yê ye.

- a. *Verdekevi/ê yewîni/ê* → derdikeve dibîne
- b. *Yekevi* → dikeve
- c. *Yewîni* → dibîne
- d. *Veyeşêri* → vedişêre
- e. *Yexwîni* → dixwîne

(15) Guherîna du dengên /wî/ bi /o/yê di hin bêjeyan da:

- a. *Dwîtin* (KX) → dotin (KB)
- b. *Kwîr* (KX) → kor (KB)
- c. *Swîr* (KX) → sor (KB)
- d. *Twîj* (KX) → toj (KB)
- e. *Kwîn* (KX) → kon (KB)

(16) Guherîna dengê /o/ û /î/yê di hin bêjeyan da.

- a. *Rîvî* → rovî
- b. *Firîtin* → firotin
- c. *Mîrî* → morî
- d. *Kîvî* → kovî

Li gor daneyên herêma Deregezê û bi berawirdkirina wan daneyan li gel kurmançîya bakurî, dihê dîtin ku guherîn di nava dengdêran da heye; li gor mînakên du guherînên berbiçav dihên dîtin;

(17) Guherîna sistematîk ya dengê /i/ bi /e/yê di pêşgira çêkirina dema niha da:

- a. Dexwim(KX) → Dixwim (KB)
- b. dekim/dekem(KX) → Dikim (KB)
- c. Derevim (KX) → direvim (KB)

(18) Guherîna dengê /î/ û /ê/yê:

- a. Mîvan (KX) → mêvan (KB)
- b. bîn (KX) → bêhn (KB)
- c. bîvil (KX) → bêvil (KB)

Wek ku ji mînakan jî xuya dibe ferq û guherînên binyadî di dengnasîya kurmancî ya Xorasanê da bi vî rengî ne.

Encam

Ji nimûne û mînakan wisa xuya ye ku guherînên zimanî, ferhengî, term û herwisa fonolojîk li ser dîyalekta kurmancî ya Xorasanê çêbûye. Derbasbûna demê û dûrbûna ji deverên din yê kurdîaxiv, dikare bi her awayî tesîrê li ser zimanî dayîne, xuya ye ku vê yekê bandor li ser kurmancîya Xorasanê danîye. Tevî ku hin guherînên giştî jî li ser sentaksa kurmancîya Xorasanê çêbûne jî dema mirov hûr û kûr bala xwe dide ser zimanê wê herême guherînên fonetîk zêdetir dihên ber çavan. Me di xebatê da jî dît ku hem di dengdêr hem jî di dengnedêran da ev guhertin pêk hatine ku qismek ji wan bi awayekî sistematîk in.

Çavkanî

- Shekofteh, A. (2008). *The Kurds in Khorasan, North-east of Iran*. Von Pen-kurd. org: [http://www. pen-kurd. org/englizi/varia/The-Kurds-in-Khorasan. pdf](http://www.pen-kurd.org/englizi/varia/The-Kurds-in-Khorasan.pdf) abgerufen
- Haden-Elgin, S. (1973). *What is Linguistics*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Jafarzadeh, M. (2017). *Analîza kurmancîya Deregeza Xorasanê li gorî hêmanên zimannasîyê*. Teza masterê ya çapnekirî.
- Shojai, B. (2000). *The kurdish of Gilan*. Uppsala University.
- Muriel Norde, Bob da Jonge. (2010). *Language Contact: New perspectives*. Amsterdam,: Cornelius Hasselblatt.
- Hayes, B. (2009). *Introductory phonology*. West Sussex: Blackwell.
- Thackston, W. M. (2006). *Kurmanji Kurdish: A reference grammar with selected readings*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Madih, A. A. (2007). The Kurds of Khorasan. *BIRLL*, 1.
- Bedirxan, C. A. (2002). *Elfabêya Kurdî û bingeha Gramera Kurmancî*. Stockholm: Nefel.
- Oberling, P. (2008). *Khorasani Ethnic Groups*. Von [Http://Www. Iranicaonline. Org/Articles/Khorasan-1-Ethnic-Groups](http://www.Iranicaonline.Org/Articles/Khorasan-1-Ethnic-Groups) Dîroka Têketin:12. 07. 2017 abgerufen
- Haig, G. (2004). *Alignment in Kurdish: A Diachronic Perspective*. Kiel: Kiel Unisversity.
- Victoria, Fromkin Robert, Rodman Nina, Hyams. (2011). *An Introduction to Language, Ninth Edition*. Wadsworth: Cengage Learning.